

ORSZÁG-VILÁG

KÉPES HETILAP

Szerkesztőség: Budapest, VI., Horn Ede-utca 18., földszint 1.
 Kiadóhivatal címe: Budapest, V. kerület, Hold-utca 7. szám.
 Kiadóhivatal címe: a „Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság”.
 Megjelenik minden héten egyszer: vasárnapon.

FELELŐS SZERKESZTŐ:
 Dr. FALK ZSIGMOND

Előfizetési ár: Egész évre 20,000 korona, fél évre 10,000 korona,
 negyed évre 5,000 korona, egy hónapra 2,000 korona. Egyes száma
 ára tőzsdéken és a pályaudvarokon is 500 korona. Külföldi elő-
 fizetésekhöz a postailag meghatározott viteldíj is csatolandó.

AZ 50 ÉVES BUDAPEST.

Írta MARKÓ MIKLÓS.

A múlt század harmincas éveiben Buda és Pest nemcsak két külön várost, hanem szinte két külön világot is jelentett, mert az egyik a modern haladás, a másik pedig a konzervatív maradiság szellemi központja volt. Ebből az ellentétből még ma is megmaradt valami, ha más nem, hát a hangulat. Amely hangulatnak a hatása alatt a pestiek még ma is Budára rándulnak át, ha a régi, jó „pátriárkális” evés-ivást megkívánják, míg viszont a budaiaknak csak az művészet, amit a pesti színházakban, kabarékban és koncerteken lát vagy hall. Pedig ötven éve immár, hogy a két város egyesült; félszáz esztendeje, hogy közös és centralizáló közigazgatás fogja össze a három várost – Budát, Pestet és Óbudát; – ötven éve, hogy gróf Andrássy Gyula, mint miniszterelnök, törvénybe iktatta a három város egyesítését.

Az ötlet voltaképpen gróf Széchenyi Istváné. A legnagyobb magyar írásában fordul elő legelőször a „Budapest” név és Széchenyi adta ki elsőnek a jeleszt, hogy fővárost kell teremteni az országnak és erre legalkalmasabb a két városnak – Budának és Pestnek – az egyesítése. Ezért sürgette az állandó hidat a két város között s az 1836. évi országgyűlés már törvénybe is iktatta a Lánchíd építését. Szellemi és anyagi téren ekkor már Budapest az ország lelke, bár a politikai élet időnkint még Pozsonyban lüktet, mivel az országgyűlés ott ülésezik. Az 1848-ik év eseményei végre jogilag is az ország élére állítják Budapestet. Az országgyűlés ugyan még Pozsonyban ülésezik, de azért már Pest az, ahol az emberek megérzik a kor szellemét és március 15-én itt jelenik meg hosszú idő óta az első nyomtatvány – cenzura nélkül: a „Talpra magyar!“. Az 1848-iki törvények pedig Buda-Pestet jelölik meg a kormány és az országgyűlés székhelyének.

Az abszolutizmus korában is Buda-Pest maradt Magyarország igazgatásának köz-

pontja: ide hívták össze 1861-ben a hírhedt októberi diploma elfogadására az országgyűlést és ugyancsak itt ült össze, a Sándor-utcában, a kiegyezés megalkotására 1865-ben összehívott országgyűlés; a kiegyezés után pedig

Id. gróf Andrássy Gyula.

a kormánynak és országgyűlésnek ismét a két testvérváros lett a székhelye. Végre 1872-ben törvény is kimondta Pestnek, Budának és Óbudának egyesítését, amely egyesülés 1873. november 17-én történt meg, amikor Pest, Buda és Óbuda külön közigazgatása megszűnt.

Az egyesített Budapest élén a „három Károly” állt: Ráth Károly főpolgármester, továbbá Kamermayer Károly és Gerlóczy Károly polgármesterek. Melegsívű, önzetlen és lelkes ember mind a három, akik évtizedeken át vezették az egyre rohamosabban fejlődő fővárost, amelynek tagadhatatlanul a „három Károly” uralkodása volt a fénykora.

Ráth Károly, az országos híru jogász, a királyi ítélőtábla alelnöke volt, mikor a főváros szolgálatába lépett. Elévülhetetlen érdemeiért szerzett Budapest szépítése, fejlesztése körül és mégis, amikor születésének 100 éves fordulója volt 1921-ben, a pártvillongások ezer apró gondjaiba merült epigonok még csak meg sem emlékeztek róla a Városházán... Híres pohárköszöntőiből két szállóige maradt ránk és volt sokáig nagyon népszerű: „a Kárpátoktól az Adriáig”, meg „az emberi kor legvégső határáig”.

Kamermayer Károly a szabadságharcban, mint utászhadnagy szolgált. Ott volt Budavár bevételénél is, amikor élete kockáztatásával akadályozta meg, több társával egyetemben, hogy Alnoch osztrák ezredes fölrobbantja az alig elkészült remek Lánchidat.

Kamermayer a régi magyar köznek élő adminisztrátorok igazi mintaképe volt: puritán becsületességű, fáradhatatlan munkásságú köztisztviselő. Minden tekintetben méltó kollégája volt Gerlóczy Károly alpolgármester, aki törhetlen hazafisággal vitte keresztül az 1894-ben elhalt Kossuth Lajos hamvainak hazahozatálát, sőt azt is, hogy a nemzet nagy halóját maga a főváros temesse el fejedelmi pompával. Ezért kegyvesztett is lett és nem léphetett a nyugalomba vonult Kamermayer örökébe.

Ez a három férfi, tele patriotizmussal, lángoló lelkesedéssel és nemes ambícióval, nem

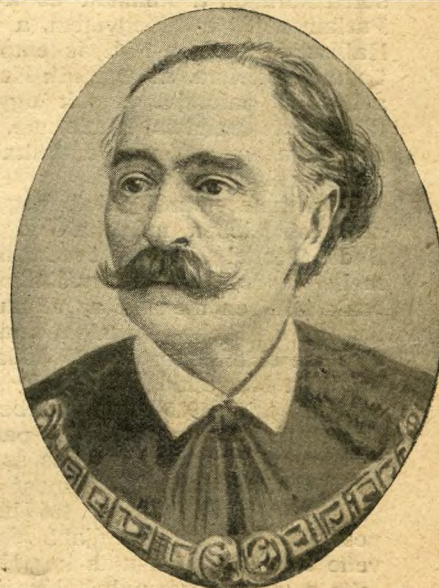
Gerlóczy Károly polgármester.

József nádor.

Gróf Széchenyi István.

Kamermayer Károly polgármester.

AKIK BUDAPEST NAGGYÁ FEJLESZTÉSÉN SOKAT MUNKÁLKODTAK.

A MAGLÓDI ELESETT HŐSÖK EMLÉKOSZLOPA.

Leleplezték 1923. november 25-én.

hanyagolt el semmit, ami az új magyar főváros fejlődésére szolgálhatott. Ebben a munkájukban nagy példák voltak előttük, mint úttörők. Ott volt mindenekelőtt József nádor, akinek szobrán igazat mond a pompázó fölírás, hogy: „Pest városát újjá alkotta.” Ugyancsak sokat fáradozott Pestért – szóban és írásban egyaránt – gróf Széchenyi István, aki: „nagy, szép és magyar fővárossá” akarta fenni Budapestet, amiben azonban a szabadságharc és a rákövetkező gyászos események megakadályozták. De az ő gondolatát átvette, illetőleg tovább fejlesztette és végre is hajtotta gróf Andrássy Gyula, aki megalkotta a két város egyesítését elrendelő törvényt (1872: XXXVI.) és a 60-as évek hirhadt, posványos Terézvárosából kitelepítette a „Zsidópiacot”, lebontatta a düledező viskókat, mutatványos bódékat stb. és megépítette a gyönyörű „Sugárút”-at, amelyet csak később neveztek el Andrássy-útnak, az ő tiszteletére.

Ezt a nagyszerű utat 1877-ben kezdték építeni és voltaképpen vele indult meg a magyar főváros magyaranyú fejlődése. Gróf Andrássy Gyula kezdeményezésére mondta ki a törvényhozás ennek a Sugárútnak a kiépítését és vele egyidejűleg a Nagykörút kiépítését és szabályozását is. A tervek kidolgozását és végrehajtását az akkor felállított Közmunkák Tanácsára bízta, amely Lechner Lajos tervét fogadta el. Erre a Sugárútra került Budapest néhány legszebb középülete; elsősorban az Operaház (Ybl Miklós remeke), tiszta olasz reneszánsz-palota, mely tíz évig (1875–85) épült, szemben áll vele a Máv. nyugdíjintézetének árkaos palotája (Lechner Ödön építette), tovább a Városliget felé a régi Múcsarnok (olasz reneszánsz, Láng Adolf-tól) és az Andrássy-út végén az új Múcsarnok meg a Szépművészeti Múzeum palotái, melyek görög reneszánsz stílusban épültek.

A körutakat 1894-ben kezdték építeni, majd sorra kerültek a klinikák és a kórházak, a Parlament és a Műegyetem, a Kúria, meg a Halászbástya és a Mátyás-templom, a Pénzügyminisztérium, az Osztrák-Magyar Bank és a Tőzsde palotája, a sok egyéb gyönyörű középület: templom, iskola, stb. megannyi bizonyossága a valóban amerikai méreteken nekilendült fejlődésnek.

Régi metszetekről látjuk, hogy a múlt század első felében még hajóhid kötötte össze Budát Pesttel. Azután következett a Lánchíd, mely kezdetben magánvállalkozásé volt és csak 1870-ben ment át az állam tulajdonába. Az egyre növekvő forgalom miatt egymásután épülnek ekkor már az új hidak. 1872–1876 között a Margithíd, 1894–96-ig a Ferenc József-híd, 1897–1903-ig az Erzsébet-híd. A hidakkal együtt nemcsak a Duna panorámája szépült meg, hanem közlekedés szempontjából is ettől kezdve alakult Budapest igazi világvárossá. Az első lovasutat 1866-ban építették a pesti oldalon. 1889-ben újabb részvénytársaság vette át a régi lovasutak kezelését és ez építette a villamosvasutak hálózatát is.

Az egyre növekvő nagy forgalom előmozdítására képezik ki gyönyörűen a Dunapartot

látja el; ezt Kajlinger Mihály igazgató végezte. 1873 óta egymásután épülnek a kórházak, 1885-ben a Szent István-kórház, 1894-ben a Szent László-kórház, 1898-ban a Szent János-kórház. A főváros gázzal való világítása 1855-től kezdődött. 1883-ban már a harmadik gázgyárat építik és ma már villamos fénnel világítanak csaknem mindenütt.

A főváros fejlesztésének és megszépítésének ebből a hatalmas munkájából természetesen kivették részüket a „három Károly” utódai is: Halmos János és Márkus József egykori polgármesterek, valamint Bárczy István és dr. Bódy Tivadar, – ez a két utóbbi annyival inkább is, mert nehéz időkben (a világháború előtt és alatt), – s maradó alkotással örökölte meg nevét a főváros történetében: Devecis De’ Vecchio Ferenc udv. tanácsos, középítési igazgató, Heuffel Adolf, a középítési hivatal igazgatója. A nagynevű segítő társak hosszú sora támogatta őket a nobilis és hazafias munkában – nagyrészt előkelő pestbudai patricius-családok ivadécai: – városatyák, kerületi főnökök és városi tisztviselők, akik közül nem egynek a neve fogalom és ragyogó emlékeket idéz föl, rég elszállt, szebb idők felől...

Jókai Mór nyitja meg a sort és utána következnek: Hunfalvy Pál, Podmaniczky Frigyes báró, Pulszky Ferenc és Ágost, Földváry Mihály, Gullner Gyula, Kochmeister Frigyes báró, Királyi Pál, Steiger Gyula, Horn Ede, Gelléri Szabó János, Házmán Ferenc, Mátyus Arisztid, báró Lipthay Béla, Mendl István, Busbach Péter, Wahrman Mór, Forgó István, Radocza János, Ráth Péter, Schweiger Márton, Polónyi Géza, dr. Országh Sándor, Falk Miksa, Ludwigh Endre, Török János, Ballagi Mór, Platthy György, dr. Springer Ferenc, Röck Szilárd stb.

A két város egyesítése előtt – még a múlt század 50-es és 60-as éveiben – sokat fáradoztak Pest fejlesztésén és szépítésén a város akkori vezetői: Rottenbiller Fülöp és Szentkirályi Mór polgármesterek. Az egyesítés után pedig oroszlánrészük volt a munkában és eredményben egyaránt a következő érdemes főtisztviselőknek: Matuska Alajos, Kada Mihály, Vaszilievics János, Déry Ferenc, Rózsa-völgyi Gyula, gr. Festetics Géza és Rényi Dezső volt alpolgármesterek, Alkér Gusztáv, Kún Gyula, Vosits Károly, Almády Géza, Márkus Jenő tanácsnokok, Lampel Hugó nyug. főszámvevő, Melly Béla nyug. árvaszéki ülnök, dr. Sipőcz László árvaszéki elnök, dr. Körössy József a statisztikai hivatal aligazgatója, Thirring Gusztáv, ugyanezen hivatal jelenlegi igazgatója, Toldy József főügyész és Gárdonyi Albert főlevéltáros, aki a főváros egyesítésének történetét széles keretekben írta meg, részben azoknak az adatoknak alapján, amelyeket az nagynevű elődje dr. Toldy László volt főlevéltáros gyűjtött össze.

Érdekes a két város lakosságának szaporodása, amely már két századdal ezelőtt elárulta, hogy az egészséges és természetes fejlődés iránya Pest felé mutat. Buda lakosainak száma 1720-ban 9,600 volt, Pesten ellen-

s emelik a hatalmas Elevátort. Az állatkereskedelem növelése végett hatalmas közvágóhidakat építenek, 1897-től kezdve emelik a vásárcsarnokokat. A lakáshiány a lakosság egyre növekvő száma miatt már 1883-ban érezhetővé vált, úgy hogy lassankint a fővárosnak magának kellett példát adnia modern lakások építésére. 1909-ben maga a főváros négy év alatt körülbelül hatezer lakást épített, hogy a lakások számát növelje. Az új vízvezeték 1892-ből való, amikor a főváros egy nagyobb ragályos betegség alkalmával elhatározta, hogy a régi vízvezetékét modernizálja és a főváros lakosságát egészséges ivóvízzel

ben csak 2,600 lélek lakott; 1780-ban Buda lakossága 23,000, Pesté pedig csak 16,000. Itt már látszik, hogy Pest rövidesen utoléri, sőt túlszárnyalja Budát – s ez már 1867-ben megtörtént, mert ekkor Budának csak 36,000, Pestnek ellenben már 131,285 lakosa volt. Az egyesítéskor (1873-ban) 280,349 lakosa volt az új fővárosnak; a háború előtt (1913-ban) 930,666 volt a lakosok száma, most pedig már – a világháborúban szenvedett nagy vérvesztés dacára is – az egymilliót is meghaladja ez a szám.

A kommunizmust követő rendszerváltozás következtében csaknem egészben kicserélt vezetőséget és tisztikart kapott a magyar főváros. Dr. Sipőcz Jenő főpolgármester-helyettes, Folkusházy Lajos, Buzáth János és Zilahy-Kiss Jenő alpolgármesterek vannak hivatva arra, hogy a megcsonkított Magyarország szellemi központjában irányítsák a magyar főváros közvéleményét és nagy elődjéhez méltóan kormányozzák, adminisztrálják Nagy-Budapestet. November 17-én ülte meg a főváros Pest-Buda egyesülésének félévszázados jubileumát, a mostoha viszonyok miatt egy díszközgyűlés keretében.

HŐSÖK

emlékoszlopának leleplezése Maglód községben.

Meghatóan szép, kegyeleles ünnepség keretében leplezte le Maglód község közönsége november hó 25-én a hazáért hősi halált halt fiainak emlékoszlopát. Az ünnepségen megjelentek: gróf Teleki Tibor a kerület nemzeti képviselője, Agoraszó Tivadar a vármegye alispánja, Meskó Rudolf a járás főszolgabírája, a Vitézi Szék, a katonai parancsnokság képviselői, valamint a község és a messze környék előkelőségei és érdeklődő lakossága. Az érkező előkelőségeket Meskó Rudolf főszolgabíró fogadta. A fogadtatást az összes templomokban istentisztelet követte, ahonnan a közönség a feldíszített emlékoszlop elé vonult. Itt folyt le a kegyeleles ünnepély oly felemelő szép és megható keretek között, hogy az a jelenlevők lelkiületében soká maradó emlékeztetést fog hagyni. Délben száz terítékű bankett volt, melyen Agoraszó Tivadar alispán a kormányzót köszöntette fel, utána pedig szebbnél szebb felköszöntők hangzottak el. Az ünnepség lelkes hangulatban az esti órákban ért véget.

EMLÉKTÁBLA A FELSŐ IPARISKOLÁBAN.

November hó 25-én leplezték le a népszínház-utcai felső ipariskola előcsarnokában azt az emléktáblát, melyet az intézet volt és jelenlegi tanárai és növendékei adakozásából állítottak a háborúban elesett és ezen intézetnek volt tanárai és növendékei emlékére.

Zoltány Ferenc felvétele.